

Bezpečnosť, terorizmus, súkromie

Štefan Luby

Abstract: Present situation in the research of civil security in Europe and in Slovakia is summarized. The birth and development of the topic Security included into the 7th Framework Programme (FP) of European Union and into Horizon 2020 are described. National security programmes are mentioned. In Slovakia the national programme does not exist yet. The statistics of Slovak participation in the topic Security of 7th FP shows, that our activities related to the research capacities are higher than in other topics. Attention is paid to anamnesis and diagnosis of terrorism. Besides the fundamentalistic acts of violence left-wing and right-wing extremisms appear again on the scene. New threats are connected also with the climate change, inducing flow of immigrants and catastrophes caused by the extremes of the weather.

Keywords: Civil security, security research, European and national research programmes, Horizon 2020, anamnesis and diagnosis of terrorism, climate change.

Úvod

Dejiny sú plné násilia a teroru. Po II. svetovej vojne prežívame síce dlhé obdobie bez celosvetového konfliktu, ale lokálne konflikty pokračovali a tvrdí sa, že v tomto období bol na svete úplný mier iba jeden mesiac. Vznikli aj nové typy hrozieb nevojenského charakteru, asymetrické hrozby, vyvolané náboženským fundamentalizmom, ľavicovým terorizmom červených brigád operujúcich najmä v 70. rokoch v západnej Európe, pravicovým extrémizmom solitérneho atentátnika Breivika v Nórsku a i. Osobitne nebezpečným javom sa stal samovražedný terorizmus.

Do hry vstupujú nové faktory. Je to globalizácia, ktorá eliminuje štátne hranice a klimatická zmena, ktorá svojimi katastrofickými následkami vývoj akceleruje, vyvoláva pohyby klimatických utečencov, škody na majetku, životoch, nedostatok potravy a p. Očakáva sa, že počet utečencov, resp. imigrantov, môže dosiahnuť 250 mil. ľudí. Uvedená situácia zvyšuje kriminalitu, ktorá rastie aj u nás, aj keď ešte nie na tú úroveň, ako v „najvyspelejšom“ svete.

Prvá dekáda 21. st. sa stala v tejto oblasti bodom zvratu v USA, v Európe i inde vo svete, keď boj s týmito fenoménmi začal byť cieľavedomejší aj vďaka špecializovanému výskumu a prevencii voči terorizmu a kriminalite resp. katastrofám a pohromám všeobecne.

Výskumné rámce pre bezpečnú Európu

Bezpečnosť, právo na život, ako primárny etický imperatív je základným ľudským právom. Počas švédskeho predsedníctva EÚ sa tieto fakty zdôraznili v deklarácii z Lundu. Na vývoj ohrozenia civilnej bezpečnosti*), ktorý sa dramaticky prejavili útokom na Svetová obchodné centrum v New Yorku v septembri 2001 a v r. 2004 sa vlaky v Madride, zareagovala vo sfére vedy a techniky skupina dvadsiatich siedmich

európskych osobností. V priebehu roka 2004 vypracovali správu, ktorá vytýčila obrisy tejto problematiky na Európskom kontinente takto:

- Bezpečnostné prostredie je diverzifikované, ohrozenia nerešpektujú štátne hranice.
- Globalizácia je zdrojom nových ohrození.
- Situácia je menej predvídateľná ako v čase studenej vojny.
- Európa musí mobilizovať svoj technologický potenciál s cieľom zníženia miery rizík.
- Treba pritom chrániť liberálnu a otvorenú spoločnosť.

Skupina zdôraznila, že bezpečnosť obyvateľov je v prvom rade zodpovednosťou národných vlád. Následne Európska rada prijala Európsku protiteroristickú stratégiu¹ a zriadila European Security Research and Advisory Board, ESRAB. Za SR bol členom autor tohto príspevku.

Odporúčania ESRAB boli²:

- vytvoriť európsky program,
- cielený výskum viazať na koncových používateľov, inovácie,
- je tu potrebná integrácia všetkých, aj spoločenských vied,
- treba rešpektovať súkromie a občianske slobody.

Právo na súkromie je významným ľudským právom a žiaľ, je v protiklade s potrebami bezpečnosti. Viacej bezpečnosti organizovanej štátmi znamená menej slobody. Svedčí o tom zákon USA známy ako Patriot – Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism Acts, ktorý v prípade potreby umožnil plošné odpočúvanie a pri výsluchoch tzv. simulované topenie.

Od r. 2007 bola do 7. rámcového programu (7. RP) EÚ v bloku Kooperácia zaradená téma 10, Bezpečnosť. Program sa zameril na štyri okruhy

- bezpečnosť občanov,
- bezpečnosť infraštruktúry,
- inteligentná kontrola a bezpečnosť hraníc,
- obnovenie bezpečnosti v čase krízy,

a na tri prierezové oblasti

- integrácia bezpečnostných systémov,
- bezpečnosť a spoločnosť,
- koordinácia a štrukturovanie bezpečnostného výskumu.

Program financuje projekty na troch úrovniach. Najvyššou formou sú demonštračné projekty, menovite

- pokrízový manažment,
- kontrola hraníc,
- logistika a bezpečnosť zásobovacích reťazcov,
- bezpečnosť hromadnej dopravy,
- CBRNE – chemické, biologické, rádioaktívne, nukleárne a explózívne zbrane.

V dôsledku rastu kyberkriminality treba primárne posilniť evidenciu a forenzné aplikácie s cieľom potlačiť pranie peňazí a rozvrat finančných systémov.

Európska komisia na program bezpečnosti vyčlenila na roky 2007 – 2013 iba 1,3 mld. €. Je to zlomok výdavkov USA a hlavná zodpovednosť sa ponechala na národné vlády.

Program EÚ na roky 2014 – 2020 Horizon 2020 zaraďuje bezpečnosť znova medzi svoje priority a to v bloku výzvy života spoločnosti, ktorý tvorí s blokmi excelentnosť a inovácie tri oporné body programu.

Nástroje výskumu bezpečnosti sú informačné a komunikačné technológie, navigácia, spracovanie signálov, kozmické systémy, senzory, ľahké a pevné materiály, chemické, biologické, zdravotnícke materiály, biometria, biotechnológie, energetika a distribúcia energie, autonómne energetické systémy, psychológia krízových stavov, forenzné vedy, súdnictvo a i.

Národné programy

Národné programy bezpečnosti v Bruseli dosiaľ predstavili napr. SRN, Rumunsko, Fínsko a Nórsko. Sú to krajiny, ktoré sa nachádzajú na hraniciach EÚ alebo majú zlé skúsenosti z minulosti. Ako príklad uveďme nórsky program 2006 – 2011, ktorý reagoval na ohrozenia vrátane terorizmu v synergii s globalizáciou a klimatickými zmenami. Iróniou je, že program pri svojom zameraní na klasický medzinárodný terorizmus nedocenil nebezpečie domáceho ultrapravicového terorizmu podnecovaného globálnou krízou. Útok Andersa Breivika v Oslo v lete 2011 stál 77 životov.

Situácia na Slovensku

Slovensko sa stalo v prvej dekáde 21. st. dejiskom troch väčších udalostí, ktoré svedčia o tom, že manažment bezpečnosti a krízových javov ju pre nás aktuálny. Najväčšia prírodná kalamita bolo zničenie lesných porastov vo Vysokých Tatrách. 19. 11. 2004. Najväčšia priemyselná havária sa odohrala v delaboračnom sklade Vojenského opravárenského podniku MO SR. Výbuch ekvivalentný sile zemetrasenia s magnitúdom 2,1 zrovnal so zemou objekty, o život prišlo 14 ľudí. Najväčší atentát spáchal L. Harman, ktorý 30. 8. 2010 zastrelil v Devínskej Novej Vsi šesť osôb. V roku 2012 sme sa stali svedkami vraždenia v Hurbanove a ďalších incidentov, napr. – explózie bomby v Košiciach.

Novela trestného zákona z r. 2009, ktorá vstúpila do platnosti 1. 1. 2010, kvalifikuje financovanie terorizmu ako trestný čin s možnosťou odsúdenia na doživotie. Informácie o výskume bezpečnosti, potrebe sformulovania národného programu, príležitostiach a p. dostali členovia vlády SR od autora tejto štúdie viackrát. Reakcie na upozornenia boli laxné.

Charakteristika a priebeh riešenia témy 10 bloku Kooperácia v 7. RP

Východiskovým dokumentom tejto analýzy je správa Európskej komisie³ a podklady z internetu. Je tu zhrnutých do septembra 2011 193 financovaných projektov. Najviac projektov je v okruhu bezpečnosť občanov a bezpečnosť infraštruktúry. V téme obnovy bezpečnosti v čase krízy je 35 projektov a z ich obsahu vyplýva, že výskum sa posúva do oblasti riešenia kríz všeobecne, nielen kríz z teroristických aktov.

Najväčšie počty účastí v projektoch majú krajiny s najväčším vedeckým potenciálom, ako Nemecko, UK, Francúzsko, ale krok s nimi držia Taliansko a Španielsko, ktoré majú s terorizmom zlé skúsenosti. Z krajín V4 je poradie Poľsko 16

účastí, Maďarsko 10, ČR 10, SR 9. Pozícia Slovenska je vzhľadom na financovanie vedy a veľkosť nášho potenciálu dobrá. Z 38 krajín je Slovensko na 21 – 22 mieste spolu s Estónskom.

Významnou aktivitou v programe bude v ďalšom štandardizácia. Pozrime sa ešte aké témy sa navrhli do poslednej výzvy v Bezpečnosti v 7. RP, teda do pracovného balíka na rok 2013. V zozname rezonujú: kybernetická odolnosť, kybernetická kriminalita, elektromagnetické útoky, vyčerpanie zdrojov a klimatická zmena, manažment imigrantov, identifikácia zločincov, pašerákov, boj s požiarmi a povodňami, sociálna súdržnosť a aj narušená dôvera k politikom.

Účasť Slovenska v téme 10 Bezpečnosť bloku Kooperácia v 7. RP

Vybrané projekty, do ktorých je Slovensko zapojené, sú v apendixe 1. V posudzovaní sú ďalšie projekty. Podľa hodnotenia APVV⁴ bola téma Bezpečnosť v rámci Slovenska v júni 2010 druhá najúspešnejšia z hľadiska získaných financií.

Anamnéza, diagnóza a meniaci sa tvár terorizmu

Veľkou výzvou súčasnej spoločnosti v oblasti bezpečnosti je samovražedný terorizmus⁵. Je to lacná a efektívna zbraň politicky motivovaného útoku namiereného proti nevojenským cieľom. Má dlhodobé, historické tradície.

Zastaviť samovražedných útočníkov technickými prostriedkami je skoro nemožné. Preto sa pozornosť venuje výskumu náboru teroristov a spôsobu formovania ich lojality. Prieskumy ukazujú, že teroristami sa nestávajú ľudia, ktorí sú na pokraji spoločnosti, ako sa sprvu myslelo. Naopak, patria do štandardnej distribúcie ako z hľadiska vzdelania tak aj spoločensko-ekonomického statusu. (Keby nemali čo stratiť, ich obeta by bola márna.). Štatistiky ukazujú, že 60 % teroristov malo vyššie ako stredoškolské vzdelanie.

Pohľad do zákulisia samovražedného terorizmu poskytuje publikácia⁶. Na identifikáciu potenciálnych teroristov dobre slúžia údaje o účtoch a finančných operáciách, ak sú dostupné. Aplikovanie takejto analýzy v jednom konkrétnom prípade vytipovalo 30 podozrivých, z nich 5 boli naozaj identifikovaní ako zapletení do teroristických aktivít.

Záver z 7. RP hovoria, že kozmický priestor ostane pre terorizmus a organizovaný zločin nedostupný, ale pre boj s nimi sú kozmické technológie a navigačné systémy dôležité. Na druhej strane sa venuje pozornosť eliminácii potenciálneho, zatiaľ nerealizovaného nukleárneho terorizmu. Samity na túto tému boli v rokoch 2010 a 2012 vo Washingtone DC a v Soule.

Komplexná taxonómia terorizmu zahŕňa⁷ ultrapravicový a ultraľavicový terorizmus, etnický, teritoriálny a náboženský, ekologický, kriminalistický, psychopatologický a tzv. single – issue terorizmus.

Iné ohrozenia civilnej bezpečnosti

Medzinárodnú bezpečnosť zhoršuje progres klimatickej zmeny⁸. Bezpečnostná rada OSN diskutuje o tejto téme od r. 2007. Riziká zvyšovania teploty o 2 °C nad predindustriálnu

hladinu prináša ohrozenia a politickú, humanitárnu aj bezpečnostnú nestabilitu. Konkrétne riziká sú redukcia poľnohospodárskej pôdy, záplavy, suchá, hurikány, pokles disponibilnej pitnej vody až o 30 % v určitých oblastiach. Z toho rezultujú demografické tlaky a imigračné toky do Európy, etnická radikalizácia a i. Osobitne bude postihnutá Afrika, Čína, India, Stredný východ, Karibská oblasť a stredná Amerika. V južnej Ázii bude postihnutých okolo 1 mld. ľudí.

Odporúčania pre Slovensko

Pozíciu Slovenska z hľadiska bezpečnosti treba vidieť v zornom uhle krajiny, ktorá

- je na periférii EÚ,
- disponuje veľkými zásobami pitnej vody,
- občas vysiela vojenské kontingenty do problémových oblastí sveta.

O aktuálnosti posledného bodu hovorí zavraždenie troch výsadkárov vo Francúzsku v marci 2012.

Nová vláda SR po prvý raz vo svojom programovom vyhlásení venovala otázkam bezpečnosti značný priestor. Spomína sa tu bezpečnosť vojenská, vnútorná, pozemnej aj leteckej dopravy, energetická, potravinová, kybernetická, ochrana života, prevencia kriminality, boj proti terorizmu a dokonca intelektuálna bezpečnosť. Je to reakcia na skutočnosť, že globálna kríza a vyčerpávanie surovín a boj o ne situáciu v celosvetovom meradle zostrujú.

V ďalšom by bolo potrebné pripraviť osobitný národný výskumný program civilnej bezpečnosti, napr. cestou Agentúry na podporu výskumu a vývoja a urobiť rozbor možností aplikácie produktov výskumu bezpečnosti 7. RP v slovenských podnikoch.

*) V anglickom jazyku sa rozlišuje spoločenská bezpečnosť, security, ktorá pokrýva bezpečnosť proti kriminalite, potravinovú, zdravotnú a p. Treba ju rozlišovať od bezpečnosti typu safety, čo je bezpečnosť na pracovisku, protiúrazová a i. V tejto štúdii sa zaoberáme bezpečnosťou typu security.

Literatúra

1. The European Union Counter-Terrorism Strategy, Council of Europe, Nov. 2005, 14469/4/05.
2. Meeting the Challenge, ESRAB Report, Sept. 2006, EC 2006, ISBN92-79-01709-8.
3. Investing into security research for the benefits of European citizens, EC, Sept. 2011, ISBN 978-92-79-20423-4.
4. T. Šipošová, Slovensko v 7. RP rečou čísel, APVV, jún 2010.
5. S. Atran, Genesis of suicide terrorism, Science, 299, No. 5612, p. 1534 – 1539.
6. S. D. Levitt, S. J. Dubner, SuperFreakonomics, INAQUE.SK, Bratislava 2011, 287 s.
7. M. Mareš, Terorismus v ČR, Centrum strategických studií, Brno 2005, 480 s., ISBN 80-903333-8,9. Projekt GA ČR.

8. Climate change and international security. Paper from the high Representative and the EC to the European Council, 10.2860/50106, ISBN 978 92 824 2334 9 1.

Appendix 1

Projekty s účasťou SR v téme Bezpečnosť do 1. 7. 2012

EU SEC II, Coordinating National Research Programs and Policies on Security at Major Events in Europe. Koordinuje Taliansko, účastník zo Slovenska: Ministerstvo vnútra SR.

INDECT, Intelligent Information System Supporting Observation, Searching and Detection of Security of Citizen in Urban Environment. Koordinuje Poľsko, účastník zo Slovenska: Technická univerzita Košice.

SECRICOM Seamless Communication for Crisis. Koordinuje UK, účastníci zo Slovenska Ústav informatiky SAV, Smartrends, s.r.o. a Ardaco, a.s.

SEREN Security Research National Contact Points Network, Phase 1.

Koordinuje Francúzsko, účastník zo Slovenska: Agentúra na podporu výskumu a vývoja.

SEREN 2, Security Research NCP Network, Phase 2. Koordinuje Rumunsko, účastník zo Slovenska: Žilinská univerzita v Žiline.

PROTECTRAIL, The Railway-Industry Partnership for Integrated Security of Rail Transport. Koordinuje Taliansko, účastník zo Slovenska: Železničná spoločnosť Slovensko.

SALIENT, Selective Antibodies Limited Immuno Assay Novel Technology, Koordinuje UK, účastník zo Slovenska: Žilinská univerzita v Žiline.

SMART, Scalable Measures for Automated Recognition Technology, Koordinuje UK, účastník zo Slovenska: Univerzita Komenského v Bratislave.

COBACORE, Community based comprehensive recovery proposal, Koordinuje Holandsko, účastník zo Slovenska: Žilinská univerzita v Žiline
a i.

Adresa

prof. Ing. Štefan Luby, DrSc.,
Centrum excelentnosti CESTA
Prognostický ústav SAV
Šancova 56
811 05 Bratislava
a SOVVA, Bratislava
stefan.luby@savba.sk